

איש חי
רב פעלים
רודף צדקה וחסד
ר'
משה שניצר
ז"ל
ב"ר מנחם מנדל ז"ל
תנצב"ה

מאורות הדף היומי

עלון שבועי ללומדי "הדף היומי"

בית המדרש דחסידי סוכטשוב בני-ברוק
כולל דחסידי סוכטשוב
כולל "סנה משה"
ע"ש הרה"ח ר' משה יצחק זיסר ז"ל
בית מדרש
למגידי שיעור "דף היומי"
חיים סופר 3 ת.ד. 471 ב"ב טל. 03-5775333

האשה
החשובה ורודפת
צדקה וחסד
מרת
ורדה שניצר
ע"ה
ב"ר מאיר ז"ל
תנצב"ה

יו"ל ע"י ביהמ"ד למגידי שיעור "דף היומי" בראשות הגר"ד קובלסקי שליט"א וע"י קרן ברכה ומוטי זיסר

גליון מס' 825

מסכת כתובות מ"א - מ"ז ♦ אבות ד', י"א - ד', ט"ז

בס"ד, כ"ד אדר תשע"ה

השבוע בגליון

- ♦ "סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף"
- ♦ תקנה שלא לבייש את מי שאין לו
- ♦ שיעור התחיבות הכתובה בימינו
- ♦ תקנת פירות - מאז ומקדם

- ♦ תענית יום החופה למי?
- ♦ כשהקידושין והנישואין נערכים בשני מועדים
- ♦ מדוע החתן אינו רשאי לעשות מלאכה ב"שבע ברכות"?
- ♦ כלה שמחלה לבעלה החתן

♦ האשה לעולם אינה יכולה למחול

דבר העורך

הכנסת ספר תורה

פסח קרב ובא. ההכנות מתקדחות ומתגברות, ולומדי הדף היומי ממשיכים לפקוד את בתי המדרשות כמימים ימימה.

לכבודם של לומדי הדף היומי נביא השבוע שלשה מעשים מופלאים על דבקות בלימוד תורה.

סיפר הגאון רבי אברהם קלמנוביץ' זצ"ל, ממיסדי עולם התורה ביבשת אמריקה:

היה זה בעיצומה של מלחמת העולם הראשונה, גייסות של חיילי חבלה הרעידו את הקרקע תחת מליוני בני אדם, וגם הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל, אשר התאלמן מאשתו, מיד בקומו מימי השבעה נאלץ להמלט למינסק עם בני ביתו. בהיודע הדבר, מיהרתי לשכור עגלה והזדרזתי למינסק להקדים את פניו של גדול ישראל.

הגעתי לאכסנייתו של רבי חיים ומצאתים כמשפחת פליטים. כל החפצים שנטלו עמם היו מונחים צדורים, על הרצפה היתה פרושה שמיה גדולה, עליה חמישה נכדים מותשים, ורבי חיים עצמו יושב על מושבו, עיניו סגורות. דום, אולי מנמנם, לא ידעתי.

במסדרון האכסניה פסעו בנו הגר"ז, וחתנו רבי הערשל. הם סובבו הלך ושוב כשמחברת בידם ודנו ביניהם כיצד לנסח את חידושי התורה ששמעו מפי רבי חיים על הרמב"ם בהלכות טהרות. עודי עומד בחדר ומביט ברבי חיים, לפתע התעורר רבי חיים ואמר: "מה שאמרת לפניכם ברמב"ם, עדיין אינו בהיר כל צרכו, שהרי... יש לעיין שוב בעניין. אין להעלות על הכתב כפי שהוא..."

רק לאחר מכן הבחין רבי חיים בנוכחותי ושיתף אותי בנידון, שעסק בדברים סבוכים ועמוקים.

דף מו/ב האב זכאי בבתו בקידושיה

תענית יום החופה למי?

ידוע מנהג ישראל, שהחתן והכלה מתענים ביום חופתם.

האם יש חתן וכלה שאינם צריכים להתענות, ויותר מזה, האם קיימת אפשרות שהכלה אינה צריכה להתענות, אך אביה צריך? על כך ועוד, במאמר שלפנינו.

"יען אשר אני משה מינץ, ראיתי שמקצת בני אדם רגילים לעסוק בדיני כתובות ונישואין וקידושין, אף על פי שאינם בקיאים בדיניהם... לכן ארשום קצת...". כך כותב המהר"ם מינץ (שו"ת סימן ק"ט) בפתח "חיבור יפה" כדבריו, על דיני הנישואין. בשלהי דבריו הוא מציין את מנהג התענית ביום החתונה, ושני נימוקים הוא מביא לדבר.

א. יום הנישואין הוא יום סליחה וכפרה לחתן ולכלה, כיום כיפור הוא עבורם, ולפיכך ראוי להתענות.

ב. קיים חשש כי הם יתבסמו וישתכרו ולא תהא דעתם מיושבת בשעת הקידושין (הובא במגן אברהם ריש סימן תקע"ג. עיין באוצר הפוסקים סימן ס"א סעיף א' ס"ק י' אות א' טעמים נוספים שהובאו בפוסקים).

כשהקידושין והנישואין נערכים בשני מועדים: ההשלכה המעשית העולה בין שני טעמים אלה הינה במקרה שהקידושין והנישואין אינם נערכים באותו יום. שהנה, בקידושין האיש מקדש את האשה והיא אסורה לכל העולם כאשת איש, אך לו עדיין אינה מותרת עד הנישואין.

הטעם הראשון, שתעניתם משום יום סליחה וכפרה, מתייחס ליום הנישואין, עת הם מתחילים לחיות יחד. ואילו הטעם השני מתייחס דווקא לקידושין, בהם החמירו לבל יהיה חשש כל שהוא פן אינם צלולים דיים, כי הרי במעשה הקידושין נקבע אם האשה מקודשת לאיש פלוני ואסורה לכל, או שהיא עדיין מותרת להנשא לאדם אחר. הנישואין, מבחינה זו, חשובים פחות, לאחר שנקבע בקידושין כי היא כבר אשת איש. מעתה, אם הקידושין והנישואין נערכים בשני מועדים, כמנהג בתקופות הקדומות, לפי הטעם הראשון אינם צריכים לצום ביום הקידושין, ולפי הטעם השני - צריכים גם צריכים (עיין פרי מגדים או"ח סימן תקע"ג א"א ומש"ז א').

לאור הדברים האמורים, יכול להתרחש מקרה מעניין, בו הכלה אינה צריכה לצום כל עיקר, אך על אביה להתענות. המדובר במקרה שאב מקדש את בתו הקטנה. היא אינה צריכה לצום, הן מפני שאינה שותפה למעשה הקידושין, והן מפני שעדיין קטנה היא ואין לה עוונות. אולם, האב צריך להתענות, שמא ישתכר בשמחתו כי רבה, ולא יקדשה בצלילות הדעת (מהר"ם מינץ שם ומגן אברהם או"ח ריש סימן תקע"ג ועיין פרי מגדים שם).

זעילוי נשמת

הר"ר **משה שמחה רובנר** ז"ל
בן יבדלחט"א ר' דוד וזהבה הי"ו
נלב"ע כ"ג באדר ב' תשמ"ט
תנצב"ה

הונצח ע"י ידידו הר"ר **דוד**
ומרת **זהבה רובנר** שיחיו - פתח תקוה

זעילוי נשמת

מרת **שפרה בן דוד** ע"ה
בת הרב משה ורבקה כהן מלהיוף ז"ל
נלב"ע ליל ש"ק כ"ה באדר א' תשנ"ה
תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

זעילוי נשמת

מרת **הצילה (הלה) כפתורי** ע"ה
ב"ר ישעיהו יודנהרץ ז"ל
נלב"ע כ"ח באדר תשנ"ט
תנצב"ה

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **נפתלי הרץ נס** ז"ל ב"ר יצחק אייזיק ז"ל
נלב"ע כ"ח אדר תשס"ג **תנצב"ה**

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

נר ה'
נשמת
אדם

ראוי לציין, כי יש מפוסקי עדות המזרח שחלקו על מנהג תענית החתן והכלה ביום חתונתם, מפני שיום זה הוא בבחינת יום טוב עבורם ואינם רשאים להתענות בו (עיין הרי בשמים דף ע"ו טור ג' ובאוצר הפוסקים שם אות ד' ובנישואין כהלכתם פרק ו').

"שלא יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה": גם לנוהגים להתענות, אין להתענות בימים שבהם אסור להתענות, כגון בחנוכה, (עיין שולחן ערוך או"ח שם) ט"ו בשבט וט"ו באב (עיין משנה ברורה שם), אך כתב הבית שמואל (שם ס"ק ו') שגם אם החתונה חלה ביום שאסור להתענות בו, "צריך להזהר שלא יהיה רודף אחר מותרות מאכל ומשתה" (ועיין בערוך השולחן שם ס"ק כ"א שעיקר הטעם משום 'שכרות', ומסיים: "ואם קשה עליהם התענית מאד, לא יתענו").

לסיום נציין את שכתב הרמ"א (דרכי משה או"ח סימן תק"פ), כי המהר"ש היה מתענה ביום חופת בניו, ובליקוטי מהר"ח כתב כי רבים נוהגים כן (ועיין בספר הנישואין כהלכתם פרק ו' עוד בזה).

דף מז/א הא קמבטל לה ממעשה ידיה

מדוע החתן אינו רשאי לעשות מלאכה ב"שבע ברכות"?

במאמר שלפנינו נעסוק באיסור עשיית מלאכה על ידי החתן בשבעת הימים שלאחר נישואיו. נפתח בתמיהה על הרמ"א. כידוע, הרמ"א כתב את חיבורו כהוספה על השולחן ערוך, כשמטרתו היא לציין היכן הוא חלוק על הכרעת מרן הבית יוסף ולהביא את מנהג בני אשכנז (ראה בהקדמת הרמ"א לדרכי משה). והנה, בחלק אבן העזר סימן ס"ד סעיף א' פוסק השולחן ערוך: "הנושא בתולה צריך לשמוח עמה שבעה ימים, שלא יעשה מלאכה", כמבואר במסכתנו (ב/ז) שחז"ל תקנו שהחתן ישמח עם אשתו ולפיכך אסרו עליו לעסוק במלאכה. למרבה הפלא הרמ"א מוסיף וכותב: "וחתן אסור בעשיית מלאכה". כל נושאי הכלים תמהים מה טעם ראה הרמ"א לחזור ולשנות הלכה שכבר נכתבה מפורשות בשולחן ערוך.

חתן דומה למלך: מפרשי השולחן ערוך (חלקת מחוקק, בית שמואל ס"ק ב' וגר"א) מסבירים, כי הרמ"א אינו חוזר על דברי השולחן ערוך, אלא הוא מתייחס לתקנה שונה לחלוטין. השולחן ערוך מתכוון לתקנת חכמים לאסור מלאכה על הבעל כדי שישמח את אשתו, ואילו הרמ"א מתכוון לנאמר בפרקי דרבי אליעזר (פרק ט"ז, עיין בגר"א), כי מפני שחתן דומה למלך אינו רשאי לעשות מלאכה (עיין "באר הגולה").

כלה שמחלה לבעלה החתן: שני טעמים נפרדים לפנינו, איפוא, שביניהם השלכות הלכתיות אחדות; אם הכלה מוחלת לבעלה ומתירה לו לעשות מלאכה, אמנם מחלה לו בכך על איסור מלאכתו מפני שמחתה, אך נותר בתקפו איסורו לעשות מלאכה מפני שהוא דומה למלך, וזאת בא הרמ"א ללמדנו, כי מחילתה של האשה אינה מועילה כדי להתיר לחתן לעשות מלאכה.

זאת ועוד, הפוסקים משווים את איסור המלאכה של החתן לאיסור עשיית מלאכה בחול המועד (עיין חזון איש סימן ס"ד אות ז'. ובספר פתחי מגדים בסופו סימן כ"ו). לכאורה, איפוא, אם תקרה לחתן מלאכה שהיא דבר האבד, יהא רשאי לעשותה, כשם שבחול המועד היא מותרת. אולם, החיד"א (שיורי ברכה לסימן ס"ד) כותב, כי לא יוכל החתן לעשות מלאכה זו עד שתמחל אשתו, שכן, השוואת איסור המלאכה של החתן לחול המועד מתייחסת לאיסורו לעשות מלאכה מפני שהוא דומה למלך, לא כן איסורו לעשות מלאכה כדי לשמח את אשתו - אינו בטל בלא מחילתה. לפיכך, עד שלא תמחל לו, אינו רשאי לעשות אפילו מלאכה שהיא דבר האבד.

האשה לעולם אינה יכולה למחול: ראוי לציין, כי המהר"א ל' צינץ (טיב קידושין, אהע"ז סימן ס"ד) נוקט כי לעולם אין האשה יכולה למחול: "נראה דאינה יכולה למחול, חדא דנעשה בשביל שיהא שמח עמה, ותתחזק החיבה ביניהם כל ימי מגוריהם, וגדול השלום... וכאן נמי חששו שיהיה שמח עמה, למען יחזקו מוסרות האהבה ולא יתנתקו. ועוד דלאו משום תקנתא דידה נתקן, רק בשביל תקנת כל בנות ישראל, ואם תמחול, הרי כל אחד יבקש שתמחול, ותצטרך למחול אף שלא ברצון משום שלום בית". עד כה עסקנו בחתן.

ומה בדבר הכלה, הגם היא אסורה במלאכה?

שאלה זו נידונה בפוסקים (ראה נישואין כהלכתם פרק ט"ו), ונציין הוכחה מעניינת לדבר מסוגייתנו שכותב הגאון רבי מאיר אריק זצ"ל (מנחת פיתים).

בתוך המשא ומתן בסוגייה, מבקשת הגמרא להוכיח כי מעשה ידיה של בת שייכים לאביה, שאם לא כן, כיצד היה רשאי למסרה לחופה, הרי היא מפסידה באותה שעה את מלאכתה. רש"י מסביר: "ואותו היום אינה עושה מלאכה". משמע מדבריו, כי ביום הראשון לנישואיה היא אסורה בעשיית מלאכה...

"סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף"

במאמר שלפנינו נתחקה אחר מנהגים קבועים שהשתרשו בקהילות ישראל לגבי סוג המטבעות שמתחייב החתן לכלתו בשטר הכתובה.

שלשה סוגי התחייבויות יש בכתובה, שמתחייב הבעל לממש אם יגרשנה או ימות: א. עיקר כתובה - מאתיים זוז. ב. תוספת כתובה - כל חתן רשאי להוסיף כראות עיניו על מאתיים הזוזים. ג. 'נדוניה' - הבעל מתחייב להשיב לאשה את ערך הנכסים שהכניסה לו כנדוניה.

כך, תוך כדי בריחה והמלטות, זמן קצר אחרי האבל.
אין לנו שיר רק התורה הזאת.

★ ★ ★

על הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל, מקים ומייסד ישיבת לייקווד המפארה בניו גרסי שבארצות הברית, מספרים את המעשה הבא.

רבי אהרן היה מפורסם בעינוו הכביר ובכח ריכוזו בלימוד התורה.

תלמידו רבי לייב היימן זצ"ל סיפר כי פעם רבי אהרן מסר שיעור סבוך וניכר היה עליו כי החידוש שהוא מלמד לתלמידיו חביב עליו ביותר, משל הוא מכיר להם ידי-נפש וותיק. הרהיב התלמיד עוז ושאל את רבו, בן כמה היה בימים בהם הגה במוחו חידוש זה.

- וכי לשם מה חפץ הנך לדעת?

- רבי! השיב התלמיד, רצוני לדעת עד כמה יכול אני להעפיל בגילי...

רבי אהרן נתחייך והשיב: היה זה כשברחנו מקלעצק לוולינא מאימת הרוסים. כנסתי לבית מדרש ושם התחדש לי יסוד זה...

★ ★ ★

הגאון רבי משה נתן נטע למברג זצוק"ל, גאב"ד מאקאווא, מכפר אתא, ידוע היה בגאונותו ובשקיעותו העצומה בלימוד התורה.

מתקופת השואה נשתמר קונטרס בשם "כלי גולה" שחובר על ידו. המעיין בחיבור זה מתקשה להאמין שבתנאי זוועה מסוגל היה בן אנוש להעפיל לפסגות גבוהות ולשזור חידושי תורה עמוקים כל כך.

באחת מהתקפותיהם של הנאצים ימ"ש, השליכו טייסים גרמנים פצצות רבות עצמה על ריכוזי אוכלוסיה. פצצה אחת נפלה על בניין מגורים, שהתמוטט וקרס על יושביו. כל הנמצאים בבניין נקברו חיים, וצוותי הצלה מקומיים חילצו גופות מבין ההריסות.

לפתע נודע כי גם הגאב"ד שהה באותו בניין, ובהרף עין התגייסו כל בני הקהילה לפנות את ההריסות ולמצוא את רבם. לאחר עבודה מאומצת הם נתקלו ברגליו. המצילים משכוהו בעדינות, ולמרבה הפלא הוצא רבם בריא ושלם, כמעט לא פגע. לאחר ימים כששב לאיתנו העלה על הכתב חידושי תורה עמוקים ברמב"ם, חידושים שחידש בשכבו תחת ההריסות!

"התחברתי והרגשתי את מתיקות התורה"

בדרך, בבית, בעבודה,
24 שעות ביממה
מתחברים לשיעור
המרתק

להאזנה חייגו:

073-2951342

למסכת הנלמדת הקישו 1

בעלות שיחה רגילה

★ ★ ★

נחתום בשמחת התורה של לומדי הדף היומי. **סיפר** רב מגיד שיעור שליט"א: באחד מבתי הכנסיות הוקם לא מכבר שיעור בדף היומי. בעת מסיבת הסיום של המסכת הראשונה שזכו לסיים הורגשה אווירה מיוחדת, שמחה עלילאית ותחושה נדירה. מדובר בקהילה מבוססת, שרבים מבניה זכו לתרום לתורה וחסד ולפיכך נשאל אחד מלומדי השיעור: הן כבר זכית להכניס ספר תורה, מדוע הןך מתרגש מחדש? **הלה** השיב בפשטות: ידידי היקר! שתי סוגי שמחות הנה. ספר תורה אמנם זכיתי להכניס, ואף רבים מידידי. ספרי תורה אלה הכנסנו לארון הקודש בבית הכנסת, אך היום זכינו להכניס מסכת לתוך ארון הקודש בלבנו!

המעוניין לזכות את הרבים בסיפור מעניין, או בעבודה מרתקת שניתן ללמוד מהם מוסר השכל, מוזמן לפנות למערכת מאורות הדף היומי, ואנו נפרסם זאת בע"ה בטור זה. כתובתנו: תד. 471 בני ברק. פקס: 03-570-67-93 דוא"ל: mendelson@meorot.co.il

בברכת התורה, העורך

לעילוי נשמת

הר"ר **אנג'לו מרדכי ז"ל**

ב"ר כלמנטה ז"ל נלב"ע כ"ז באדר תשמ"ו

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחתו - רומא

לעילוי נשמת

מרת **חיה ינטה ברכה אשכנזי ע"ה**

ב"ר זלמן הענך ז"ל נלב"ע כ"ח באדר ב' תשע"א

תנצב"ה

הונצחה ע"י בנה ידידנו

עו"ד **צבי אשכנזי ומשפ' שיחיו**

לעילוי נשמת

מרת **שאשא מלכה ג'ייקובס ע"ה**

בת הרב מנחם מנדל דסקל ז"ל

נלב"ע כ"ג באדר א' תשס"ה **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **ישראל סימינובסקי ז"ל**

ב"ר שניאור זלמן ז"ל נלב"ע כ"ז באדר א' תשנ"ה

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **ירחמיאל אשר זיטמן ז"ל**

ב"ר מרדכי צבי ז"ל נלב"ע כ"ז באדר תשע"ב

תנצב"ה

הונצח ע"י המשפחה שיחיו

לעילוי נשמת

הר"ר **יוסף נתן נטע הפטקה ז"ל**

ב"ר ישראל צבי ז"ל נלב"ע כ"ט אדר תשע"ב

ומרת **דבורה רחל הפטקה ע"ה**

בת הרב דוד יהודה בנט זצ"ל נלב"ע ו' אייר

תשס"א **תנצב"ה**

הונצחו ע"י המשפחה שיחיו

"מאה זקוקים": המעיין בשטרות הכתובה של בני אשכנז ימצא כי כל החתנים מתחייבים סכומים זהים. כך בקהילות יוצאי אירופה נוהגים לכתוב כי החתן קיבל עליו התחייבות כתובה ונדוניה בסך "מאה זקוקים כסף צרוף, ותוספת כתובה עוד מאה זקוקים כסף צרוף. סך הכל מאתיים זקוקים כסף צרוף".

איך הכל התחייבו סכום זהה? לפני שנברר מהם "זקוקים", עלינו לענות על תמיהה המתבקשת מאליה, היאך זה נקבע סכום קבוע לכל החתנים? הן כל אחד מתחייב 'תוספת כתובה' כרצונו, ויותר מכך, וכי כל הכלות מביאות נדוניה זהה? כיצד ומדוע התגבש המנהג שכל החתנים מתחייבים בסך הכל "מאתיים זקוקים"?

תקנה שלא לבייש את מי שאין לו: ובכן, מתברר, כי שתי סיבות חברו להן יחדיו למנהג זה. ראשיתו של דבר לפני כאלף שנים, עת בה חלו שינויים בערך המטבעות ומאתיים הזוזים שקבעו חז"ל כ'עיקר כתובה' כבר לא היו סכום משמעותי שיש בו כדי לגרום לבעל להרהר היטב לפני שהוא מגרש את אשתו. נזקקו, איפוא, גדולי הדור לתקן סכום גבוה יותר. משבאו לידי כך החליטו, כי יתקנו שכל החתנים מתחייבים סכום זהה הן לכתובה, הן לתוספת כתובה והן לנדוניה, כדי שלא לבייש את מי שאין לו, וכך כל הכתובות זהות, עניים כעשירים (עין טור אהע"ז סימן ס"ו וראה בתשובות מימוני הלכות אישות סימן ו', שו"ת מהר"ק סימן פ"א, ראב"ן בפירושו למסכת כתובות, ועוד) [אמנם, יש כלות שאינן מכניסות כל נדוניה, אך עצם התחייבותו היא נדונייתן, לפי שהתחייבותו היא "הודאת בעל דין"].

"חמישים ליטריין": משהתוודענו לסיבת התקנה ולשורשה, הבה נתחקה קמעא אחר ה"זקוקים", לא לפני שנציין, כי בגרמניה נהגו להתחייב 'ליטריין'; החתן התחייב חמישים ליטריין עיקר כתובה ועוד חמישים ליטריין תוספת כתובה, ובסך הכל מאה ליטריין. עקבותיו של מנהג יהודי גרמניה נותרו רשומים בדברי בעלי התוספות במסכתנו (נד"ב ד"ה אף): "עכשיו נהגו שכותב חתן לכלה מאה ליטריין".

מהם ה"זקוקים" שהתחייבו ברחבי אירופה, ומהם ה"ליטריין"? **"ליטרא"** - כינוי לקבוצת מטבעות: נתחיל ב"ליטריין". "ליטרא" אינה מטבע, אלא כינוי לכמות של מאתיים וארבעים מטבעות קטנים בשם "פשוטים". עד לפני כאלף שנים ערך ה'ליטרא' היה כארבע מאות וחמישים גרם כסף. בימי רבינו גרשום מאור הגולה חל פחות בערך ה'פשוטים' וערכה של 'ליטרא' המכילה מאתיים וארבעים 'פשוטים' היה שווה כמאתיים ושלושים גרם כסף בלבד. זוהי ה'ליטרא'.

בתקופה בה הוקטן ערך ה'ליטרא', החלו לכנות לה שם חלופי... "זקוק". המהר"ם מרוטנבורג נוקט, כי אלה שהמשיכו להשתמש בכתובה בכינוי 'ליטרא' גם לאחר שהופחת ערכה, התכוונו להתחייב לפי ערכה בימי גאותה, ולפיכך הוא מוצא כי שני המנהגים - חד המה. באירופה התחייבו בכתובה **מאתיים זקוקים**, שערכם כמאה 'ליטרות' מימים עברו, שהרי ערך ה'ליטרא' פחת בכחצי עד שכונתה 'זקוק', ואילו בגרמניה התחייבו **מאה ליטריין** כערכם מימים ימימה בלא התייחסות לכך שערכם פחת (ראה שו"ת מהר"ם מרוטנבורג, קרימונא סימן צ"ב, שכך מנהג וירצבורג). [לעומת זאת, היו שנקטו כי גם אלה שנקבו ב'ליטרא' התכוונו לערכה המופחת ונמצא כי בגרמניה התחייבו מחצית מן הסכום שהתחייבו במקומות אחרים באירופה, לפי שבגרמניה התחייבו **מאה ליטרא** ובמקומות אחרים התחייבו **מאתיים זקוקים** (ראה שו"ת מהר"ם שם ובמידות ושיעורי תורה עמ' תצ"ו)].

עד כה עסקנו בגרמניה ובסביבותיה. **ארבע מאות זהובים פולניים**: בפולין נהגו גם כן להתחייב "מאתיים זקוקים כסף צרוף" אך התכוונו לדבר שונה לחלוטין. "זקוק" שלהם הוא כינוי לארבעים ושמונה מטבעות בשם "גדולים", ששוויים שני זהובים פולניים. מאחר ש"זקוק" שווה שני זהובים פולניים, חתן פולני שהתחייב מאתיים זקוקים, התחייב, איפוא, ארבע מאות זהובים פולניים.

מנהג זה מובא בבית יוסף (אהע"ז סימן ס"ו ד"ה כתב הרמב"ם): "נוהגים האשכנזים לכתוב בכתובה ארבע מאות פרחים", וכן ברמ"א (דרכי משה שם אות יב) - "ובמדינות הללו מגבין לכתובה ארבע אמות פוליש". האחרונים הסמיכו למנהג זה את המשנה האומרת שבית דין של כהנים היו גובים לכתובה ארבע מאות זוז (יב"א), והגמרא (שם ב/2) כותבת, שגם משפחות מיוחסות בישראל החפצות לנהוג כך - יכולות. בדומה לכך תקנו שהכתובה, הנדוניה והתוספת יכללו ארבע אמות זהובים (דרישה אהע"ז סו-יד, נחלת שבעה סימן י"ב אות ל"ב ס"ק מ"ז, ועוד).

במקור, כשהחלו לנהוג כן, היו שקולים ארבע מאות זהובים, פי עשרים משיעור מאתיים זוז [שיעור כתובה דאורייתא]. עם השנים פחת ערך הזהובים ויחס זה לא נשמר, עד שבימי הגר"א מוילנא היה היחס פי אחד וחצי בערך ותו לא! ובכל זאת המשיכו לנהוג כן (ראה ביאור הגר"א יו"ד שם ס"ק ד'). **שיעור התחייבות הכתובה בימינו**: כל האמור יפה לזמננו עת היו זהובים, והחיוב היה צמוד לערך ולמשקל הזוזים אף שהוא היה פוחת והולך. מהו שיעור "זקוק" בזמננו, כאשר אין לנו זהובים כלל?

קיימת מחלוקת פוסקים עצומה בנושא. החזון איש זצ"ל (ח"מ סימן ט"ז אות ל) נוקט כי ערכם של מאתיים זקוקים הוא יותר מחמישים ושבעה ק"ג כסף. הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל (שו"ת אגרות משה אהע"ז חלק ד' סימן צ"א) נוקט כי ערכם כארבעים וחמשה ק"ג, ויש שיטות נוספות הנוקטות בסכומים נמוכים בהרבה - ראה נישואין כהלכתן (פרק י"א הערה 200). נדגיש, כי בני עדות המזרח נוהגים בכתקופת חז"ל, שכל חתן מתחייב 'תוספת כתובה' כראות עיניו, ונדוניה כשווייה האמיתי של הנדוניה שהביאה עמה הכלה (וראה עוד נישואין כהלכתן שם אות ק).

דף מז/ב

תקנת פירות - מאז ומקדם

מסכתנו עוסקת רבות ב"תקנת פירות".

חז"ל תקנו שהרווחים שמניבים נכסיה של האשה, שייכים לבעל. גוף הנכסים נותר שייך לה, אך הרווחים - שלו. בטעמה של תקנה זו קיימת מחלוקת בין התלמוד הבבלי לבין התלמוד הירושלמי. התלמוד ירושלמי נוקט (פרק ד' הלכה ד'): "תקנה תקנו שיהא מפקח על נכסי אשתו ואוכל". כלומר, כדי שהבעל ישגיח על הנכסים ויטפל בהם כיאות. תקנה זו הינה, איפוא, לטובת האשה, שכל כבודה פנימה וטרודה בענייני הבית ומשזוכה הבעל ברווחים, הרי הוא דואג לשמר את הנכסים ולטפחם. הירושלמי מוסיף, כי לא תקנו תקנה זהה לנכסי הבת, מפני שממילא אב דואג לנכסי ילדיו ואינו מזניחם.

לעומת זאת, בסוגייתנו מבואר, כי תקנת פירות נתקנה כגמול על תקנה אחרת שהבעל חייב לפדות את אשתו, בכל מחיר, אם תיפול בשבי. ואילו על נכסי הבת לא תקנו כן, מפני שממילא אב יפדה את בתו בכל מחיר. מעניין לציין את דברי הנצי"ב מואלצין זצ"ל (העמק דבר דברים כה/ב), כי תקנת פירות של חז"ל לא חוללה שינויים במנהג העולם, לפי שכבר נהגו כך מאז ומקדם, וחז"ל לא באו אלא לקבע תקנה זו כחובה.

הנצי"ב מצביע על עובדות אחדות כהוכחה לדבריו, ביניהן, עכסה בת כלב שקיבלה מאביה מעיינות מים לצורך שימוש בעלה עתניאל בן קנז, ולא עוד, אלא שבמסכת גיטין (מז/ב) מובאת ברייתא הדורשת מפסוק, כי בעל יכול להביא ביכורים מפירות "נכסי מלוג" - נכסי אשתו - ואף לקרוא את פסוקי הביכורים בהם נאמר "האזמה אשר נתתי לי"...

בעלי התוספות (שם) תמהים, הן מדין תורה אין הבעל זכאי ברווחים שמניבים נכסי אשתו וכיצד זה הפסוק קובע שהבעל יכול להביא ביכורים מנכסי אשתו? בעלי התוספות מבארים, כי דרך הנשים מאז ומעולם, לתת לבעליהן את פירות נכסיהן, והפסוק התייחס למצב ידוע זה.

גם מדברי הרמב"ן עולה כי מנהג זה קדום ביותר; הם מפרשים כי ה"מוהר ומתן" שהבטיח חמור אבי שכם עבור דינה בת יעקב, היינו: "מהר" - דמי כתובה [כסף ישקול כמוהר הבתולות], ו"מתן" - מתנת נכסים, כלומר, שכעת יתן לה במתנה גמורה נכסים השייכים לו, כאילו הביאתם מבית אביה ובנו שכם יהיה זכאי אך בפירותיהם אך לא בגופם (ראה רמב"ן בפירושו לתורה בראשית לד/ב).

פנינים

דף מב/א הפלת את שיני וסימית את עיני

שחרור - זכות או חובה

תמה השרף מקוצק: יש הסוברים שאין לזכות לעבד שטר שחרור כי "חוב הוא לעבד לצאת מתחת יד רבו לחירות". אם כן, מדוע עבד שהוכה בשן ועין נענש עונש על עונש ויוצא לחירות?

חזר ויישב: באמת זכות היא לעבד, אולם אינו חש בכך באותה עת, לכן אין לזכות לו את שחרורו. אולם התורה שידעה שבעתיד יתחוויר לו שטוב לו להשתחרר, שחררתו בעל כורחו.

ויש שהשיבו בנוסח זה: חוב הוא לעבד להשתחרר, אך לא מיד רב המכהו; ממנו זכות היא לצאת לחירות...

לעילוי נשמת

מרת **גליקעל קליין** ע"ה ב"ר יהושע הלוי וייס ז"ל

נלב"ע כ"ו באדר תשע"ב **תנצב"ה**

הונצחה ע"י המשפחה שיחיו

נר ה' נשמת אדם

חוויה רוחנית מרגשת

ספרון חודשי ללימוד יומי קצר בכל יום משנה אחת הלכה אחת וקטע מהגמרא

לחודש התנסות חינם! חייג עכשיו: 1-700-500-151

או שלח מייל לדוא"ל veten@meorot.co.il

